

NACIONALNI PARKOVI SRBIJE

Tara: Elegantna i nepredvidiva

Pančićeve omorika

Josif Pančić je 1875. godine otkrio ovu retku vrstu i dao joj naučni opis, a po nje-mu je kasnije i dobila ime. Pančićeve omorika je posebna jer je relikv i endemit, preživela je ledeno doba. Specifična je zbog svog izgleda – izuzetno je visoka, ima mali prečnik i usku krunu. Zabluda je da se ona javlja jedino na području Tare. U Stolcu, koji je geografski gledano deo Tare, nalazi se najveće stanište Pančiće-ve omorike, a ima je i u kanjonu Mileševke. Nekad se mogla naći u okolini Tuzle na Ozrenu, ali je odatle iščezla. Uzroke nestanka podmlatka Pančićeve omori-ke vrlo je jednostavno objasniti. Ona je pionirska vrsta, prva naseljava nepristu-pačne terene. Kad stvori uslove, promene se mikroklima i geološka podloga i taj predeo počnu da naseljavaju jače, dominantnije vrste, smrča, jela i bukva, koje potiskuju omoriku i njen podmladak, a tada nema mogućnosti za klijanje.

Prema jednoj od legendi, planina Tara je dobila ime po Taru, bogu ilirskog plemena Autarijata koji je u antičko doba naseljavao ovaj prostor. Tar je zbog lepote izabrao upravo ovu planinu da na njoj sagradi svoj božanski presto. "Taru treba doživeti, osetiti pod nogama u travi i blatu, u steni, u duši i srcu, u mirisu smole i majčine dušice, u boji ciklama i božura," ovako glase prvi stihovi pesme koju je Miodrag Petrović, rukovodilac službe nadzora Nacionalnog parka "Tara", posvetio planini u koju je zaljubljen i kojoj je posvetio tri decenije rada. "Ona je velika kao medved, elegantna kao omorika, ponosita kao bor, dostojanstvena kao divokoza na steni pri zalasku sunca, divlja kao mladica u brzaku Drine, surova kao vuk kada uleti među ovce, neuhvatljiva kao soko u letu, nepredvidiva kao orao koji kruži nebeskim plavetnilom, meka kao mlada jela u senci, nežna kao oči srne dok posmatra lane, neponovljiva kao vilin konjic koji živi za ljubav." Naslov ove pesme je "Duša planine u dubini šume", a kako Miodrag Petrović tvrdi, ovi stihovi je najbolje opisuju.

LIČNA KARTA NACIONALNOG PARKA "TARA": Na planini Tari, koja se nalazi u srednjem Podrinju zapadne Srbije, 1981. godine osnovan je Nacionalni park. Prve inicijative da se Tara proglasi parkom od nacionalnog značaja potekle su još 1950. godine, ali se za konačnu odluku čekalo čitave tri decenije. Nacionalni park se prostire na 19.175 hektara i pokriva najveći deo planine. Obuhvata predeone celine Kaluđerske bare, Ravnu Taru, Crni vrh i Zvezdu. Cela površina Nacionalnog parka prostire se na deset katastarskih opština koje pripadaju opštini Bajina Bašta, a to su Jagoštica, Rastište, Zaovine, Konjska Reka, Perućac, Beserovina, Zaugline, Rača, Mala Reka i Solotuša. Najviši vrh u okviru Nacionalnog parka je Kozji rid na Crnom vrhu, koji doseže visinu od 1591 metara, a najniža tačka iznosi 291 metar.

ZONE: Park je podeljen na tri zaštitne zone. Prva zona čini oko 16 odsto ukupne površine Nacionalnog parka i obuhvata prirodne rezervate, nepokretna kulturna dobra i prirodne memorijalne spomenike. Druga zona zauzima oko 40 odsto parka i u nju spadaju zaštitne

šume oko prve zone zaštite, park-šume, naučno-istraživačka polja, semenske sastojine, lovno-uzgojni i lovno-naučni rezervati. Preostali deo parka, koji se prostire na 44 odsto ukupne površine, predstavlja treću zonu zaštite. Ova zona obuhvata društvene šume van prvog i drugog stepena zaštite, ali i manji deo privatnih šuma, poljoprivredne površine, građevinsko područje turističkih centara. Kaluđerske bare se nalaze na jugoistočnom delu planine Tare, na krečnjačkoj zaravni, gde su u poslednjih nekoliko decenija izgrađena vikend naselja i poznati hoteli "Omorika" i "Beli bor". U ovom delu izvire reka Solotuša, koja je dobila ime po srednjovekovnom utvrđenju Solotnik, čiji ostaci se još uvek mogu videti. Područje Ravne Tare nalazi se u centralnom delu Nacionalnog parka. Tu se nalaze rezervati "Račanska Šljivovica", "Gorušica" i "Crveni potok", kao i poznato dečje odmaralište "Mitrovac". Na oko pet kilometara od odmarališta nalazi se vidikovac "Banjska stena", najlepší vidikovac na celoj planini, i jezera u Zaovinama. Crni vrh se pruža jugozapadnim delom Nacionalnog parka, na granici sa Republikom Srpskom. U ovom delu se nalaze Kozji rid, najviši vrh Parka, i rezervati "Crvene stene", "Bilo" i "Ljuti breg". Sa obližnjeg vidikovca na Vitmirovcu može se videti predeo sa najvećim brojem stabala Pančićeva omorike. Područje planine Zvijezda takođe pripada NP "Tara". Poznata je po tome što se na njoj nalazi jedno od poslednjih staništa mnogih tercijskih biljnih vrsta i retkih životinja. Takođe, poznata je i po Bilješkim stenama, koje se izdižu iznad kanjona Drine i sa kojih se pogled pruža na Bosnu, jezero Perućac i hidrocentralu na jezeru.

FLORA NACIONALNOG PARKA "TARA": Zahvaljujući povoljnom geografskom položaju, Nacionalni park "Tara" naseljava veliki broj biljnih vrsta; do sada ih je otkriveno ukupno 1100, što predstavlja jednu trećinu flore Srbije. Tara predstavlja utočište za mnoge ugrožene endemične, reliktno i endemo-reliktno vrste, među kojima je najpoznatija i najznačajnija vrsta Pančićeva omorika. Najveće bogatstvo Tare čine 34 šumske biljne zajednice, koje zauzimaju preko osamdeset odsto površine Nacionalnog parka, a od kojih prevladavaju

MILICA TOMIĆ, pomoćnica direktora za Sektor planiranja, zaštite i razvoja u javnom preduzeću Nacionalni park "Tara"

Ponosni na očuvanu prirodu

Nacionalni park "Tara" postoji već 34 godine. Milica Tomić, pomoćnica direktora za Sektor planiranja, zaštite i razvoja u javnom preduzeću Nacionalni park "Tara", objašnjava za "Vreme" kako izgleda ekonomski aspekt vođenja jednog zaštićenog područja, kakva je struktura stanovništva i koje su delatnosti najviše zastupljene. Kada je reč o finansiranju Nacionalnog parka, zakonom je definisano da se svi parkovi finansiraju od sopstvenih prihoda. "Kod nas je to oko 80 odsto prihoda od planskog upravljanja šumama, zakonom je određeno da Nacionalni park ima pravo na 40 odsto površine. Prirodi je prepušteno 15 odsto, to je prvi stepen zaštite, na drugom stepenu zaštite je ograničeno dejstvo čoveka i u trećem stepenu je aktivno, ali plansko delovanje", kaže Milica Tomić. Na Tari se na svakih deset godina svako stablo premeri. Koliko je poraslo za deset godina, kolika je njegova visina i popišu se ostale karakteristike. Svaki deo šume se opiše i na osnovu toga nastaju planovi za upravljanje. Zahvaljujući tome, poslednjih šezdeset godina šume na Tari su očuvane. Pored šumarstva postoji i neznatan prihod od lova jer je divljač, poput medveda, divokoza ili srna, zaštićena. Dozvoljen je planski lov, zatim od prihoda su tu ribolov i turizam. Milica Tomić objašnjava da je oko deset odsto prihoda na godišnjem nivou iz budžeta, ali to se ostvaruje pomoću projekata sa kojima JP Nacionalni park "Tara" učestvuje na konkursima. Glavna delatnost parka, pored osnovne koja se odnosi na zaštitu i očuvanje prirodnih vrednosti, jeste šumarstvo. Šumsko područje zauzima 85 odsto teritorije, odatle park najviše prihoduje, ali se u tu oblast i najviše ulaže, naglašava Milica Tomić. NP "Tara" je kao i ostali parkovi od 1995. godine član Evrofederacije nacionalnih parkova Evrope. Milica Tomić kaže da je to članstvo bilo od velike pomoći u nekoliko navrata. "Pomoću projekata Evrofederacije organizovali smo kamp mladih rendžera, to je već bližu desetak godina kamp koji je svojstven Tari. Pre dve godine napravljena je i asocijacija nacionalnih parkova Srbije. S njom smo imali zajedničke projekte i nastupanja na sajmovima, a

učestvovali smo zajedno i u promovisanju Srbije i njenih prirodnih lepota", kaže Milica.

Površina NP "Tara" u potpunosti pripada opštini Bajina Bašta. Ukupan broj stanovnika koji živi na prostoru Nacionalnog parka je manji nego pre tridesetak godina, kada je ovo područje stavljeno pod zaštitu države. Sada u samom parku postoje dva sela, Rastište i Jagošnica. Trenutno u njima živi oko 350 stanovnika. Milica Tomić kaže da pored toga što je JP Nacionalni park "Tara" upravljač zaštićenog nacionalnog područja, jedna od njegove delatnosti je i plansko upravljanje prirodnim resursima i šumama, pa se samim tim stvara i dobra baza za drvnu industriju. Ona je okosnica razvoja privrede u Bajinoj Bašti, posle elektroprivrede. Takođe, na teritoriji Nacionalnog parka radi oko dve stotine ljudi. Oni žive i rade u samom parku, te samim tim oko dvesta porodica privređuje od parka i ovog preduzeća. Stanovništvo ovog područja se u velikom broju bavi poljoprivredom. Uglavnom je reč o individualnoj proizvodnji, razvija se organska proizvodnja, bez veštačkog đubriva. Proizvodnja malina i kupina se pak odnosi na veće tržište. Jedna od prednosti ovog kraja je voćarstvo, a u poslednjih nekoliko godina zastupljeno je i pčelarstvo. "Kada je reč o lokalnom stanovništvu, još uvek nema podsticaja za porodice koje žive na teritoriji parka. Nemaju dodatne subvencije niti bilo kakve beneficije. JP Nacionalni park "Tara" je iz svojih sredstava radio programe podsticaja, postojale su subvencije za pčelarstvo i stočarstvo kojima smo posebno želeli da podstaknemo razvoj ovih delatnosti jer se veoma mali broj ljudi time bavi. Sredstva su bila namenjena starim domaćinstvima parka, a pozajmice su mogli da vrate bez kamate nakon tri godine", objašnjava Milica Tomić. Poslovi od kojih domaćinstva ovog kraja prihoduju u najvećem broju slučajeva su i rad u krečani i pilani.

KARAKTERISTIKE TARE: Svaki nacionalni park je specifičnost za sebe. Tara je, kako kaže Milica Tomić, specifična po najočuvanijim šumama u Srbiji. "To su mešovite šume lišćara i četinarina. Izdvaja se po biodiverzitetu

i velikom broju životinjskih i biljnih vrsta. Ono što je karakteriše je i endemična Pančićeva omorika i Pančićev skakavac koji su zastupljeni na Tari i na srednjem toku reke Drine. Populacija medveda je ovde takođe najbrojnija u Srbiji. Na teritoriji parka se nalazi oko 50 jedinki. Imamo jedinstveni projekat satelitskog praćenja medveda koji traje već pet godina u saradnji sa Biološkim fakultetom. Takođe, imamo i novi projekat koji počinje od ove godine – lociranje divokoza. Populacija divokoza kod nas je u dobrom brojnom stanju. Za ovaj projekat je JP Nacionalni park "Tara" iz budžeta Republike dobio sredstva da prebacimo određeni broj divokoza u Kraljevo i područja gde postoji prirodno stanište divokoza, a nema ih dovoljno. Ovde aktivno šumarstvo datira već više od jednog veka. U poslednjih šezdeset godina razvili smo plansko šumarstvo i racionalnu upotrebu ovih resursa. Drago nam je da u krugovima ljudi koji se bave zaštitom prirodnih dobara dobijamo redovne pohvale i to nam mnogo znači. Mi smo formirani među prvih šest šumskih uprava. Najstariji šumarski rasadnik nalazi se u Bajinoj Bašti. Pored svih prednosti, Tara još mnogo toga nije pokazala. Njeno vreme tek dolazi. Ovde se posetioci iz svih krajeva sveta dive sadržaju koji postoji na tako malom prostoru. Imamo i mnogo neistraženih područja. Pećine su poznate samo po lokalnim nazivima i pričama meštana, vegetacija nije kompletno istražena, imamo 62 kilometra lovačke staze. To su metar i po široke staze koje mogu da se iskoriste za adrenalinski turizam, koji je sve popularniji. Ovo je takvo mesto da meštani znaju da kažu 'mi imamo tih ugroženih vrsta koliko hoćete!', kaže ispred JP Nacionalni park "Tara" Milica Tomić.

JEZERO PERUĆAC

mešovite šume jele, smrče i bukve, dok šume omorike ovaj predeo čine jedinstvenim. Takođe, ono što ga čini specifičnim jeste i 25 endemičnih biljnih vrsta, kao što su drvenasti razlićak, cvakija, golocvetna mlečika, Pančićeva bedrenica, monaški pucavac. Pored omorike, zabeležene su i druge retke reliktno drvenaste vrste, poput tise, planinskog javora, zelenike i drugih. Tara predstavlja prirodno stanište pet vrsta četinarara – jele, smrče, belog i crnog bora. Šumske zajednice Tare se nalaze pod prvim režimom zaštite jer predstavljaju rezervate prirode.

FAUNA NACIONALNOG PARKA "TARA": Kao rezultat povoljnih klimatskih uslova, na Tari postoji dugo održana i dobro očuvana bogata fauna. U ne tako davnoj prošlosti čovek je svojim delovanjem bitno izmenio karakter njihovih zajednica, što je uticalo na smanjenje brojnosti ili čak potpuno iščezavanje pojedinih vrsta divljači. Prema geografskoj analizi raznovrsnosti faune Srbije, na području Nacionalnog parka "Tara" žive 53 vrste sisara, što predstavlja 57 odsto svih vrsta nastanjenih u celoj zemlji. Više od polovine ovih vrsta su zaštićene zakonom kao prirodne retkosti u koje spadaju alpska rovčica, resasti večernjak, velika voluharica, medved, vidra, veliki broj slepih miševa. Nacionalni park je pribežište medveda, a na ovom prostoru takođe su nastanjeni i ris, vuk, srna i divlja svinja, kao i divlje mačke, belogrudi ježevi... Pretpostavlja se da na Tari postoji oko 170 vrsta ptica, iako zvanični podaci tvrde da ih ima 140. Gnezadrice čine 125 vrsta, te se Nacionalni park nalazi na Listi međunarodno značajnih područja za očuvanje ptica Evrope. Fauna Tare se izdvaja i po pticama grabljivicama, poput surog orla, sivog sokola, orla zmi-jara i jastreba. Vodozemci i gmizavci su registrovani u 23 vrste, od

kojih su posebno značajni šareni daždevnjak, mrmoljak, gatalinka, grčka žaba, šumska kornjača, stepski smuk i poskok. U vodotocima i jezerima ima 19 vrsta riba. Pretpostavlja se da postoji oko 4000 vrsta insekata kao što su odonate, skakavci, leptiri, mušice, bube, mravi i pčele. Karakterističan je veliki broj dnevnih leptira, a među kri-latim insektima se posebno izdvaja Pančićev skakavac, koji je takođe endemo-reliktna vrsta ovog područja.

RETKE I UGROŽENE VRSTE FLORE I FAUNE: Pod zaštitom države na području Nacionalnog parka nalazi se 210 vrsta biljaka, od kojih su 47 strogo zaštićene. Najznačajnije ugrožene biljne vrste Tare su: Pančićeva omorika, planinski javor, tisa, božikovina, drvenasti razlićak, muški i ženski bošur, orhideje i druge. Vrste koje daju posebnost nekom području su endemične. Pančićeva omorika pripada toj grupi i predstavlja simbol ovog područja, često nazivana carica endemita, tercijarno reliktna vrsta stara je desetina miliona godina i danas u celom svetu naseljava samo područje oko srednjeg toka reke Drine. Beskičmenjaci su takođe kao najbrojnija i najraznovrsnija grupa organizama živog sveta i najmanje istraživani organizmi na Tari. Dovoljno su istraženi samo puževi. U endemo-reliktno vrste spada i Pančićev skakavac, koji je jedini predstavnik ove vrste na Balkanskom poluostrvu. Najsrodnije forme ovog insekta naseljavaju još samo staništa daleke Palestine i Kurdistan. Danas je Pančićev skakavac na Tari ugrožena vrsta zbog seče šuma i krčenja borovih panjeva koji ovoj vrsti služe za polaganje jaja. Sa pojedinih lokaliteta na Tari, ovi insekti su potpuno iščezli. Kada je reč o ihtiofauni, riblje vrste koje su strogo zaštićene su veliki vijun i linjak. Herpetofauna, tj.

Turizam na Tari

Nacionalni park "Tara" ima veliki potencijal za razvijanje turizma. Postoji mnogo turističkih aktivnosti koje su privlačne mnogim posetiocima ove planine. Kamp rendžera je događaj po kome je turistička ponuda na Tari prepoznatljiva, pored raftinga, biciklizma, kanjioninga i drugih adrenalinskih sportova. Ranko Milanović, rukovodilac službe za turizam i edukaciju, govori za "Vreme" o infrastrukturi i kapacitetu turističkog sadržaja: "Nacionalni park 'Tara' trenutno raspolaže sa tri objekta i ukupno 54 ležaja. Jedan objekat je edukativni centar na Račanskoj Šljivovici, dok na Mitrovcu ima dva objekta. Imali smo dva motela i jedan planinarski dom, ali smo te objekte dali u zakup. Objekti kojima raspolažemo namenjeni su za smeštaj stručnih saradnika i poslovnih partnera. Međutim, služe i u komercijalne svrhe, izdaju se u sezoni, tako da od toga ostvarujemo solidne prihode."

Centar za posetioce na Mitrovcu obuhvata info-pult sa suvenirnicom, etno i prirodnjačku postavku, kao i šumski bioskop, odnosno salu za prezentacije sa nekih pedesetak mesta. Preko cele godine tu se održavaju razni seminari. Deca koja su smeštena na Mitrovcu imaju mogućnost da gledaju ekološke filmove i da na taj način izgrađuju ekološku svest i ljubav prema prirodi. "Često puštamo film *Šum sa Tare*, koji je pre desetak godina sniman sa Aljošom Vučkovićem, gde on priča

legende sa planine. U istoj sali primamo i turističke grupe, a koristi se i za seminare. Ove godine smo radili ono što nam je u redovnom programu, a to su terenska nastava i ekscuzije", kaže Ranko Milanović. U posete dolaze studenti sa Geografskog fakulteta, Turizma, Šumarstva i Biološkog fakulteta. U zavisnosti od afiniteta grupe, neko od vodiča ih usmerava na terenu. U ponudi su i klasične vodičke usluge, tako što se jave agencije, a JP Nacionalni park ponudi prilagođen program.

Javnom preduzeću Nacionalni park "Tara" jedan deo prihoda dolazi i iz turističko edukativne delatnosti. Pored centra za posetioce na Mitrovcu, tu je i centar u Bajinoj Bašti, gde se nalazi kancelarija Službe za turizam i edukaciju. Ovaj prostor je sada ustupljen Prirodnjačkom muzeju iz Beograda za izložbe. Poslednje tri postavke su se odnosile na alergene biljke, ptice grabljivice i na svet riba sa ovih prostora. "U okviru Nacionalnog parka imamo dvadeset pet planinarskih markiranih staza, koje čine ukupno preko 200 kilometara dužine. Njih šest je namenjeno za edukaciju i na njima se nalaze table sa sadržajem koji objašnjava karakteristike predela na kom se nalaze", kaže Ranko Milanović.

Kamp mladih rendžera osnovan je 2006. godine, podstaknut idejom evropske Euro-park federacije – evropske federacije nacionalnih parkova i zaštićenih dobara. U okviru nje osnovana je Federacija mladih rendžera

– junior ranger, a Ranko Milanović kaže da je to jedino mesto u Srbiji gde postoji takav program. "Za šest godina kroz kamp je prošlo preko 500 mališana, uzrasta od 7 do 15 godina. Mališani idu na izlet, obilaze jezera Zavovine, mesta otkrića Pančičeve omorike i najkraću reku u Srbiji, reku Vrelo dugu 365 metara, poznatu pod nazivom 'Reka duga godinu dana'. Zatim, tu je i obilazak manastira Rača i manastirske riznice, šetnja manastirrom od termalnog vrela Lađevac, dužine dva kilometra i povratak na Mitrovac", kaže Milanović i podseća da svaki dan ima predviđen deo za prepričavanje događaja u kampu i tematsku radionicu koja se održava sa instruktorima. Neka deca redovno posećuju ovaj kamp. Iako su stalni gosti, svake godine može nešto novo da se nauči, a kako kaže Ranko Milanović, program se menja i prilagođava interesovanjima malih kampera. Kamp, osim dece iz Srbije, posećuju i deca iz Crne Gore, Republike Srpske i Mađarske.

vodozemci i gmizavci, na nacionalnom nivou ima 16 zaštićenih vrsta, a na evropskom tri. To su veliki mrmoljak, barska kornjača i žuto-trbi mukač. Vrste ptica koje su zaštićene na evropskom nivou su pravac, koji se gnezdi na planinskim livadama, tetreb i troprsti detlić. Tara se nalazi na listi IBA područja (important bird area) zahvaljujući populaciji šest vrsta ptica. Značajna je za gnežđenje šumske šljuke i za leštarke i dugorepe sove. Sa aspekta zaštite sisara na nacionalnom nivou, zaštićeno je 19 vrsta, a neke od evropskog značaja su i vidra, vuk, medved i ris. Biljke i životinje koje predstavljaju prirodne retkosti zaštićene su posebnim Zakonom o zaštiti prirode, pa uništavanje ovih vrsta osim što nanosi neprocenjivu štetu biodiverzitetu, istovremeno je i krivično delo.

NP "Tara" ima bogato kulturno-istorijsko nasleđe i obiluje tragovima praistorije, antičke, rimske, vizantijske i srpske srednjovekovne kulture. Od srednjovekovnih utvrđenja na Tari se nalaze ostaci

utvrđenja Solotnik. Ono se nalazi devet kilometara istočno od mesta Kaluđerske Bare. Po narodnom predanju, gradnja Solotnika pripisuje se legendarnoj Prokletoj Jerini, ali o vremenu nastanka same tvrđave ne postoje pouzdani istoriografski podaci. Zna se da je nastala u 15. veku na temelju ranijih ilirskih, a zatim ranovizantijskih utvrđenja. Turci su Solotnik zauzeli između 1449. i 1466. godine. Tokom arheoloških istraživanja u utvrđenju su pronađeni oružje, kamena topovska đulad, delovi mačeva, vrhovi strela i samostrela, zatim ostaci peći, delovi sača i cisterna za vodu sa bunarom.

RAČANSKA BAŠTINA: U blizini Bajine Bašte nalazi se manastir Rača, na desnoj obali istoimene reke. Ovaj spomenik kulture je od velike važnosti i najposećenije mesto u Nacionalnom parku. Po narodnim pričama i kasnijim izvorima, manastir je u drugoj polovini 13. veku osnovao kralj Dragutin Nemanjić, kao svoju zadužbinu. Sve do Velike seobe Srba 1690. godine tu je bila čuvena Račanska prepisivačka

Priča o medvedima

Još od 1953. godine, kada je Vladimir Živančević objavio knjigu *Medved, divokoza – zadnje pribežište na Tari*, ukazano je da se stanište medveda i divokoza drastično smanjuje u Srbiji. Do danas su se jedino održali na području Tare. Kad se pogleda zvanična dokumentacija o broju divljači, čak i u zapisniku o primopredaji lovišta iz 1947. godine, gde se nabrajaju vrste divljači, nigde se ne pominje medved. On se prvi put pominje zvanično u popisu iz 1950. godine koji je radio profesor Milojković za gazdovanje šumama. Populacija medveda je veoma stabilna na ovom području. Miodrag Petrović, rukovodilac Službe za nadzor JP Nacionalni park "Tara" i inženjer šumarstva, kaže za "Vreme" da je još tih godina utvrđeno da njihov broj iznosi oko 50 i do danas taj broj je ostao nepromenjen. U okviru projekta translokacije medveda u saradnji sa Biološkim fakultetom iz Beograda i Zavodom za zaštitu prirode, četiri medveda na Tari su obeležena satelitskim ogrlicama. One daju signal na svakih sat vremena i pomoću njih se utvrđuje gde se medved nalazi. To se naziva telemetrijsko praćenje medveda, objašnjava Petrović. Ogrlica se automatski otkopčava i spada kad se baterija potroši. Lov na medvede je zabranjen od 1. januara 2003. godine, a hranilišta koja sad postoje, nekad su bila čeke za medvede – mesta gde su ih lovci namamljivali hranom. Otkad je medved stavljen pod zaštitu zakona, te čeke su postale hranilišta. "Mi ne radimo prehranu, već prihranu medveda. Uglavnom ih hranimo kukuruzom, uginulom stokom koja je prošla kroz obavezan veterinarski pregled. Broj životinja na ovom prostoru je znatno smanjen zbog krevolova. Divokoza je dva puta u poslednjih sto godina dolazila na biološki minimum, i to uvek posle ratova. Još jedan od faktora je i širenje naselja, čime se smanjuje njihovo stanište. Sada imamo četiri hranilišta koja intenzivno rade, pokrivaju ceo Nacionalni park i smeštena su u blizini mesta gde borave medvedi", objašnjava Miodrag Petrović.

škola. Na ovom mestu su stvarana poslednja dela naše srednjovekovne književnosti. Manastir Rača je stradao nakon Velike seobe Srba, a stotinak godina kasnije bratstvo manastira Tronoša podiže manastir iz ruševina da bi krajem Prvog srpskog ustanka bio ponovo zapaljen. Sadašnja crkva Hristovog Vaznesenja,

sagrađena u raškom stilu, potiče iz 1836. godine. U toku Drugog svetskog rata u Raču je sklonjeno i tako spaseno Mirosavljevo jevanđelje, pisano u 12. veku.

U turskim poreznim popisima 1528–1530. godine na ovom području se pominje i manastir Lanište, o kome danas nema saznanja.

Kasnije, kroz ceo 17. vek lokalitet se naziva Banja, na kome postoji Skit Svetog Đorđa sa jednom bogomoljom u blizini. Na levoj obali Rače, nalazi se lokalitet Orašac, gde se po predanju nalazila crkva Presvete Bogorodice, čije je ruševine zapazio Joakim Vujić 1862. godine. Sredinom 20. veka bujica, koja je izazvala urušavanje zemljišta, otkrila je njene temelje i ostatke popločanog poda.

Jedna od kulturno-istorijskih atrakcija na Tari je i Ravna stena, poznata pod imenom Grad. Ovaj monolit nastao je abrazijom nekadašnjeg Panonskog mora, na njemu se nalaze ostaci drevnog srednjovekovnog utvrđenja koje, prema legendi, potiče iz doba srpskih dinastija Kotromanića ili Altomanovića, a u kasnijim vremenima, kako navodi Stojan Obradović u delu *Načertanije okruga užičkog*, i utočište slavnog i legendarnog Kostreš Harambaše, hajduka i odmetnika od turskog zulumata. Grad ima samo dva prilaza, jedan kroz pećinu sa jugozapadne strane i drugi, klesani, sa severa. Legendu o gradu zapisao je Milan Đ. Milićević 1874. godine, tadašnji ministar prosvete Srbije, u delu *Kneževina Srbija*.

SREDNJOVEKOVNE NEKROPOLE:

Na području Nacionalnog parka ima nekoliko srednjovekovnih nekropola koje narod naziva mramorjem, rimskim ili grčkim grobljima. Reč je o stećcima, kamenim spomenicima tipološki razvrstanim u oblike ploča, sanduka usadnika i krstača. Neki primerci imaju specifičnu reljefnu ornamentiku i natpise, a na svim spomenicima na kojima su tragovi u dovoljnoj meri sačuvani, utvrđeno je da je korišćeno ćirilično pismo. Na lokalitetu Bagruša iz 15. veka, u Perućcu, nalazi se 85 spomenika, što ovaj lokalitet čini najvećom nekropolom stećaka u ovom delu zemlje i kulturnim dobrom od izuzetnog značaja. Lokalitet Uroševina u selu Rastištu ima nekropolu na kojoj je sačuvano 38 spomenika. Takođe, mesto Gajevi u istom selu na nekropoli ima 35 stećaka. Nekropole u Rastištu takođe potiču iz 15. veka, ali na njima nije bilo arheoloških istraživanja. Povodom pokrenute inicijative da se ove nekropole uvrste na listu Svetske kulturne baštine, započet je i postupak prethodne zaštite ovih objekata.

Durđica Bogosavljević
Sanja Zrnić

Solarni punjači za mobilne uređaje niču po Srbiji

Telekom Srbija i Strawberry energy postavili još jedan solarni punjač u Kikindi

U savremenom društvu u kome postoje sasvim realna ograničenja kada su u pitanju prirodni izvori energije, i velike kompanije imaju ne samo zadatak, već i potrebu da doprinesu pronalazenju održivih rešenja i tako podstaknu na razmišljanje o ovom problemu

PREPOZNAJUĆI U PROJEKTU postavljanja solarnih punjača veliki značaj za zajednicu i odličan spoj osnovnih vrednosti kompanije sa konceptom korišćenja obnovljivih izvora energije koji primenjuje kompanija mladih i preduzimljivih studenata Beogradskog univerziteta Strawberry energy, Telekom Srbija je sa velikim zadovoljstvom podržao ovaj projekat.

Tako je još prošlog oktobra ispred Doma kulture "Vuk Karadžić" u Beogradu postavljeno prvo "Strawberry drvo", solarni punjač za mobilne uređaje, kao poklon Telekoma Srbije gradu. U nastavku saradnje tima Strawberry energy i ove kompanije sledi predstavljanje prenosivog modela "Strawberry prijatelja" na ovogodišnjem ATP turniru, koji je izazvao veliko interesovanje posetilaca i mt:s korisnika. Odnedavno i građani Kikinde imaju mogućnost da dok su u pokretu i van kuće dopune baterije svojih prenosivih uređaja – mobilnog telefona, digitalne kamere, tablet računara ili mp3 plejera i to koristeći energiju dobijenu od sunca.

Novo "Strawberry drvo" postavljeno na Trgu srpskih dobrovoljaca u Kikindi, takođe poklon Telekoma Srbije, visoko je pet metara i okruženo klupama, tako da istovremeno može da

bude i mesto za odmor 10 korisnika dok čekaju da im se baterija dopuni. Kako je u blizini novog punjača omogućen besplatan pristup internetu, dok pune svoje mobilne uređaje, korisnici mogu i da se zabave surfujući internetom i to znatno većim brzinama, zahvaljujući modernizovanoj mt:s mreži.

U nastavku saradnje sa Strawberry energy planirano je postavljanje solarnih punjača u još tri grada u Srbiji.

Strawberry energy, pobednik na "Nedelji održive energije 2011" u Briselu, mlada je kompanija koja se bavi istraživanjem i razvojem u oblastima obnovljivih izvora energije i održivog razvoja, vođena idejom "Učiniti svet boljim mestom".

Zanimljivosti o solarnoj energiji

Solarna energija ili energija koja se dobija od sunca, ne proizvodi otpad ili zagađenje i odnosi se na pretvaranje energije sunca u električnu energiju. Sunce je nama najbliža zvezda i, neposredno ili posredno, izvor gotovo sve raspoložive energije na Zemlji.

Zemlja za 71 minut primi dovoljno solarne energije da zadovolji energetske potrebe

čovečanstva za celu godinu.

Prednosti solarne energije su višestruke, ali svakako najznačajnije je to što ne zagađuje vazduh ugljen-dioksidom i drugim štetnim gasovima koji stvaraju efekat staklene bašte. Solarnom energijom se može zagrejati voda u bazenu, obezbediti ulično osvetljenje ili puniti baterija, a sve to bez proizvodnje dodatne buke.

Vekovima su ljudi koristili solarnu energiju uzimajući u obzir kretanje Sunca i optimizaciju toplote i svetlosti. Mnoge drevne civilizacije, poput Indijanaca i Egipćana, obožavale su sunce kao izvor života na zemlji. Renesansni naučnik i umetnik Leonardo da Vinči u 15. veku osmislio je industrijsku upotrebu solarne energije, korišćenjem konkavnih ogledala za zagrevanje vode.

Solarna energija ima sve veći značaj u industrijski razvijenim zemljama, jer je obnovljiv izvor energije za razliku od fosilnih goriva koji korišćenjem izazivaju efekat globalnog zagrevanja i zagađenja. Upotreba solarne energije je atraktivna i za zemlje u razvoju poput Indije i zemalja Afrike, jer ne zahteva skupu infrastrukturu.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec